

Слободан Вукићевић
Филозофски факултет
Никшић

(НЕ)НАУЧНА КРИТИКА ЈЕДНОГ НЕСОЦИОЛОГА

Своју „научну“ критику насловљену „Поводом једног амбициозног али неуспелог покушаја унапређивања методологије друштвених наука“, мог чланка „Социолошко установљење „нормативне чињенице““ (*Социологија* 2002, 4), а коју објављује *Социолошки преглед* 2009. у бр.1, на дупло већем броју страница него што је критиковани рад, Д. Јаковљевић започиње критиком Војина Милића и Михаила Марковића због недовољног залагања „на плану стварања стручног подмлатка, тј. благовремене смене генерација“ (103). Ту прије свега мисли на кадрове за „Методологију друштвених наука, Методологију емпиријских истраживања у социологији и сл. на друштвенонучним програмима“ (103). Озбиљност ове критике, научну обавијештеност и објективност могу процијенити, не само социолози, него сваки просјечно образовани интелектуалац, с обзиром на *бројна социолошка истраживања нашег друштва која имају високу међународну научну репутацију*, проведена након одласка уважених професора Милића и Марковића у пензију. Значи, развој методологије социолошких истраживања није стагнирао, већ се непрестано унапређивао, а то није могло да се деси без квалитетних кадрова који су се образовали управо на бази педагошког и научног рада професора Марковића (општа методологија) и професора Милића (социолошки метод).

Међутим, основни мотив ове „научне“ критике јесте у томе што критичар Д. Јаковљевић, и ако несоциолог, годинама конкурише за наставника Методологије социолошких истраживања и низа других социолошких дисциплина на разним факултетима, и наравно, нигдје не може да добије позитивну рецензију, а у случају кад, без избора, добије шансу да предаје неку дисциплину социолозима, од студената добија најлошије могуће оцјене уз изричит захтјев да се искључи из наставе, а ако је дисциплина изборна ни један студент не бира ту дисциплину. Но, његову моралну структуру то уопште не додирује, он и даље упорно конкурише!

Он умишља да му је за то основна препрека проф. Др Мрија Богдановић, коју је професор Милић одабрао за асистента као једну од најбољих студената прве генерације социолога у Југославији и која је затим стекла високи углед не само научника него и изузетно успјешног декана Филозофског факултета и ректора Универзитета у Београду о чему убједљиво говори податак да од 30 јединица Београдског Универзитета њих 28 по други пут предлаже колегиницу Марију за ректора, професорку са широким међународним угледом, коју непрестано позивају европски, амерички, кинески универзитети

да држи предавања, која је проглашена за личност Европе, која је добитница Ордена I реда у области образовања и културе од италијанског председника државе и сл.

Научну озбиљност и објективност критичар Јаковљевић показује и констатацијом да: „Међу сразмерно ретким таквим покушајима је последњих година побудио извесно интересовање у колегијалној јавности један есеј пензионисаног црногорског високошколског наставника социологије, др. Слободана Вукићевића, о тзв. „нормативној чињеници и с њом повезаним методолошким питањима...“ (103).

Поред карактера своје „научне“ критике Д. Јаковљевић показује и ниво културе у академској комуникацији истичући да се ради о „есеју пензионисаног црногорског високошколског наставника социологије, др. (он ставља иза др и тачку – С. В.) Слободана Вукићевића“ (103), и ако сам у вријеме објављивања био активни редовни професор универзитета. Но, какав значај, научни и културолошки, у озбиљној научној критици треба да има чињеница да ли је неко пензионисан и којег универзитета је професор. То само одаје, научни и културни ниво самог критичара.

Шта значи за претедента на наставу Социолошког метода „побудио извесно интересовање у колегијалној јавности“. Научни приступ и научна критика, позитивна или негативна, свеједно, подразумева да се каже шта је садржај тог интересовања, а не „извесно интересовање“ које за науку не значи ништа. Јасно је да се овдје ради о намјерном скривању чињеница које квалификује критичара и с научног и с моралног становишта.

Јаковљевић приговара да „садржана извођења укупно узевши претендују на остваривање важних методолошких увида...“ (103). Овај приговор може дати само критичар коме није јасно да свака теорија јесте сама по себи основа научног метода, конкретно: коме није јасно да без социолошке теорије нема ни социолошког метода? То Јаковљевићу никако није јасно и зато годинама широм конкурише за наставника Социолошког метода.

Већ је сасвим јасно каква ће бити „анализа датог покушаја, а на бази ње онда и вредновање његових крајњих домета“ (104), што критичар најављује. Каква анализа, такво и вредновање. Ни једно ни друго нема везе са социологијом, нити са социолозима које критикује поред мене. (нарочито проф. др Марија Богдановић, проф. др Ђуро Шушњић који му сметају за социолошки метод и за социологију религије иако он непрестано конкурише и за низ других социолошких дисциплина).

Критичар поставља питање: „Шта је то „нормативна чињеница“? (104). Да би створио „научну“ основу за критику мога рада указује на, сваком познато, разликовање „чињеница и дескриптивних исказа којима се оне изражавају, са друге стране нормативних реченица и кроз њих изражених норми“ (104) чиме одмах показује да не зна шта је социолошка научна чињеница. С овог несоциолошког полазишта измишља дилеме шта ја као аутор нудим: да ли „својеврсну синтезу једног и другог“; да ли за то везује „предикат норма-

тивности као њено инхерентно својство; шта сугерише језички израз“(104). Ове дилеме може постављати само онај ко не разумије моју прву реченицу: „Свака наука трага за „својим чињеницама“ те да се ради о установљењу „нормативне чињенице“ као социолошке-научне чињенице.(то је могао научити из Социолошког метода Војина Милића, са којим, иначе, почиње своју „научну“ критику). Чак и несоциолозима је познато да социологија изучава друштвене феномене у цјелини, па је према томе код социолошког идентификовања „нормативне чињенице“ неопходно поћи од онтолошке садржајности-вјеровања, идеја, ставова, мишљења, вриједности, дјелања, понашања идр. што критичар проглашава „високопарном фразом“. За њега је „високопаран“ научни израз, али то није онтолошка садржајност. С таквим критичарем у старту престаје свака научна расправа.

Како научну расправу водити с неким ко не схвата шта у социологији претпоставља метод приступа и метод провјере, па моје формулације у процесу социолошког истраживачког установљења „нормативне чињенице“: „идентификовање онтолошке садржајности“, „долажење до њене категоријалне цјеловитости“, „енциклопедијеку формулацију „нормативне чињенице““, редукује на „формулисање једне заокружене дефиниције датог појма“ (104). Искључујући тако сву суштину социолошког истраживачког поступка, Јаковљевић наставља с *празним логицирањем* о томе каквим дефиницијама сам ја тежио, да ли екстензионалној или интензионалној, да „уместо очекиване научне дефиниције (ја сам морао знати шта Јаковљевић очекује! С. В.) као круну својих разматрања нуди нешто што он означава као „енциклопедијску формулацију“ „нормативне чињенице““, а ја дајем енциклопедијску формулацију као набрајање битних елемената које социолошко истраживање мора узети у обзир у методолошком приступу и методолошкој провјери. Али, замислите, кад Јаковљевићу није јасно ни шта значи „обухватање“ у енциклопедијској формулацији! На основу свог испразног логицирања које нема везе са социолошким истраживањем, нити са мојим текстом, критичар изводи „високопарне“ (Јаковљевићев научни израз! С. В.) закључке о мом непознавању теорије научног дефинисања, о мом неуспјеху да „пружим нити једну интензионалну, нити пак једну задовољавајућу екстензионалну дефиницију“ (104). А циљ мога рада „Социолошко установљење „нормативне чињенице““ јесте да укаже на битне саставне елементе, њихову распрострањеност, својства и међусобне односе који конституишу друштвену предметност ове сложене друштвене појаве

Тотално неразумијевање социолошког теоријског и емпиријског истраживања „нормативне чињенице“, Јаковљевић показује следећом, тобош, критичком анализом мог рада:

„Међутим, уместо једног јединственог појмовног одређења, аутор притом у размаху својих „онтолошких идентификација“ формулише чак неколико узајамно различитих одређења „нормативне чињенице“. Тако се најпре утврђује:

1. „Нормативна чињеница“ се односи на значај, значење и смисао које норма има за друштво и човјека, односно које норми придају човјек и друштво“ (стр.316)

Нешто даље се иста одређује као:

2. „... понашање и дјеловање људи у вези са нормама, давање значаја и значења појединим нормама“ (319).

Док према (1) није сасвим јасно, да ли би **нч** била нешто аутохтоно, што се онда „односи на „ значење које људи дозначују нормама или пак не, дотле се она према (2) већ она сама недвосмислено *поистовећује* са тим дозначавањем значења, понашањем и деловањем..... Аутор наима даље утврђује,
– да се **нч**“егзактно идентификује“ „кроз понашање појединаца, група, институција у друштв у цјелини у вези са нормама“ (стр. 320).

Тиме се овог пута сасвим јасно фиксира, да сама **нч** уствари није исто што и „понашање појединаца, група.....итд.“, већ нешто друго, које се као такво онда може подврћи идентификовању преко и посредством последњег. То је појмовно несагласно са у (2) утврђеним, да **нч** управо сама јесте ништа друго до (исто што и) та „понашања“.....итд!“ (105)

Јаковљевићу, очигледно, није јасно да „нормативна чињеница“ као цјеловита друштвена појава у својој онтолошкој садржајности обухвата све ове елементе – значај, значење, смисао, ставове, мишљења, вриједносне компоненте, функционисање друштвених норми, да се ти елементи не искључују већ спајају на бази својих својстава и граде и статику (аутохтоност) и динамику на бази којих социолошка наука утврђује корелацију друштвених промјена и друштвених актера у овом домену. Цјелина социолошког методолошког приступа и методолошке провјере управо претпоставља захват свих елемената и комплементарно коришћење више истраживачких поступака од научног посматрања, квантитативне и квалитативне документације, анализе садржаја, анкетног истраживања и др., са циљем идентификовања „нормативне чињенице“ као социолошке научне чињенице. Према томе, за социолошко установљење „нормативне чињенице, теоријски и методолошки, неопходно је примијенити ткз. кишобран концепт којим се обухвата велики број димензија, а не формално-логичко дефинисање појма „нормативне чињенице“ који се може прецизно извести. У мом раду се не тражи једногласност теоријска, поготово не емпиријска, јер поједине студије наводе различит број димензија или подручја „нормативне чињенице“. Мој рад се не бави дефинисањем, већ социолошким установљењем и енциклопедијском формулацијом (значи обухватом битних елемената за социолошко изучавање) што чини отворену теоријску и методолошку основу за социолошка истраживања „нормативне чињенице“ као сложеног друштвеног феномена.

Неразумијевајући ову суштину друштвених појава и социолошке науке, Јаковљевић изводи „високопарни“ (да се послужимо његовим научним дискурсом) закључак: „Коме наима једна те иста ствар може истовремено *бити само исто* што и X, и уједно не бити само исто што и X?“ Јаковљевић својим

испразним логицирањем своди на исто: значење, значај, смисо, дјеловање, понашање – појединаца, друштвених група, институција у вези са заснивањем, функционисањем и промјенама друштвених норми. Све је то за критичара Јаковљевића Х. *Каква бесмислица?!* Зато што нијесам у социолошком установљењу „нормативне чињенице“ слиједио ову ноторну глупост написао сам по Јаковљевићу „тежак, дисквалификујући теоријски дефект“ (105). Исто понавља указивањем на „разлику између интензије и екстензије, једног и другог типа дефинисања“ (110). Прво наводи цитат из мог рада да **нч** „можемо разложити на следеће елементе: вољу и идеје, потребе и интересе које изражава *sollen* садржано у норми; карактер друштвених снага које су наметнуле своју вољу, и оних којим је наметнута воља те степен игнорисања њихових гласова без чијег искуства није могуће стицање објективног знања о друштвеним процесима; структурне канале којима је то реализовано; утицај идеја садржаних у норми (иако се не остварују у норми у потпуности); значај и значење које за људе имају норме, односно које им они придају; доминантне мотиве који се испољавају у вези са нормама; изгледи на друштвене промјене и њихов смјер у споју есенције и егзистенције човјека и друштва (324)“ (109/110). Које није јасно да се овдје настоје обухватити сви елементи у процесу социолошког установљења „нормативне чињенице“, а социолошко разумијевање, тумачење и објашњење прикупљене научне грађе треба да укаже на њихову распрострањеност, обим, особине, унутрашњу кохезију и др. Овдје су дате и дистрибуцијске димензије „нормативне чињенице“ (односе се на расподјелу друштвених добара и друштвене моћи на бази норми и у вези са нормама) и релацијске димензије (обухватају социјалне везе и односе, искљученост појединаца и друштвених група из социјалних мрежа, заједничких вриједности и сл.). „Нормативну чињеницу“ можемо социолошки разумијевати, тумачити и објаснити као сложену појаву у којој се комбинују *дистрибуцијске* и *релацијске* димензије. Посебно је значајно социолошки утврдити повезаност ових димензија, јер су истраживања већ констатовала: што је неповољнија дистрибуцијска ситуација (мала примања, нижи животни стандард, лоши станбени услови) неповољнија је и реалцијска (појединци ће чешће имати покидане социјалне везе, слабију политичку партиципацију и друге симптоме нематеријалне ускраћености и социјалне искључености). Назначене димензије су повезане с централном категоријом норме „треба“ (*sollen*) за коју ја управо тврдим да“ не значи треба у смислу унутрашње потребе субјеката на које се норма односи, него има значење *Auftrags* (налога) који је одређеним субјектима дат, непосредно или преко треће особе, да извршавају“ (318). Дакле ради се о одређеном броју права и обавеза која имају своју друштвену предметност, без обзира да ли се та права и обавезе извршавају или неизвршавају, да ли се крше. Према томе *sollen* се овдје употребљава као општа категорија која се не може буквално преводити с глаголским обликом требати што чини Јаковљевић да би извео генерални закључак о мом „непознавању свјетских језика“ (113). Јаковљевић у својој критици на преко

20 страна, у свакој реченици, показује да не посједује елементарно социолошко знање о „нормативној чињеници“ и тога се доследно придржава од почетка до краја! Осташћеност у Јаковљевићевој „научној“ критици такође је доследно примјењена

За Јаковљевића „било какви изгледи не спадају на име у домен чињеничности“ (110), јер опет не разумије друштвене и социолошке чињенице. На примјер: од тога како грађани процјењују изгледе да ће се стање у друштву промијенити ако се промијени актуелна власт битно утиче на њихов глас за владајућу или опозициону партију. То је евидентно (у веберовском смислу – рационалног и интуитивног) социолошка чињеница. Исто тако, како грађани (у структуралној диференцираности – социјалној, економској, етничкој, религијској и сл.) процјењују своје изгледе са усвајањем новог устава је такође веома битан елемент са становишта социолошког установљења „нормативне чињенице“. Но, за разумијевање ових ствари неопходно је социолошко студијско образовање

Јаковљевић је заиста доследан сам себи и свом испразном логицирању које нема везе нити са друштвеном стварношћу нити са социолошком науком. Критикује моју констатацију да „нормативна чињеница“ обухвата понашања и дјеловања људи, институција и организација у вези са заснивањем и функционисањем друштвених норми (324)“ (106). Њему није јасна релација „обухватања“(!), а увођењем одреднице „функционисање“ долази по њему до „извесног померања, модификовања у дефинисању појма“ (106). Он се непрестано врти око појма као мисаоне конструкције, а не интересује га друштвена стварност и социолошко разумијевање, тумачење и објашњење те стварности. Тако проблематизује и појам функционисања: „Јер, појам функционисања је знатно шири и неодређенији у односу на претходни. Он је компатибилан са појмом „понашања и дјеловања“ (повезаног са нормама), али не подједнако с појмом „придавања смисла и значења“ (нормама)“ (106). Заиста тотално социолошко неразумијевање и „структуре“ и „функције“ што није чудно од једног несоциолога, али јесте чудно да се један универзитетски професор бави научним областима ван своје професионалне компететности. Он непрестано инсистира на појму „нормативне чињенице“ имајући у виду један елемент њене сложене структуре, а код функционисања, очигледно не разумије да је за социологију значајно, поред квантитативне, прије свега идентификација квалитативне зависности свих елемената структуре, јер сваки од тих елемената има одређену функцију у оквиру цјелине дате појаве и њеног мјеста у оквиру глобалне структуре друштва. Тако долазимо до констатације да се функционалност или нефункционалност одређеног елемента мора тумачити с гледишта одговарајуће структуре која се испољава као друштвени систем. Квалитативна функционалност укључује принципе на којима се она заснива. Али, за Јаковљевића је „запањујуће низак ниво теоријске културе за једног универзитетског професора“ (106) то што сам ја у социолошком установљењу „нормативне чињенице“ укључио и „заснивање друшт-

вених норми“. Уз то као озбиљан недостатак „што се далекосежно испушта један тако битан елемент за „понашање и деловање“ (у вези са нормама) као што је то укупна генеза норми“ (106). Такође, у неразумијевању социолошког поимања структурно-функционалне цјелине „нормативне чињенице“ као научне чињенице, Јаковљевић упућује „озбиљан“ приговор на то „што се о „нч“ говори увек у сингулару (а не никада о „нормативним чињеницама“). Према томе, мисли се на једну и јединствену чињеницу (не на више различитих чињеница)“ (107). Очигледно, за Јаковљевића не постоје друштвене појаве као цјелина више елемената који их сачињавају и као такве као посебан реалитет друштвене предметности, већ реално постоје само поједини елементи који су у склопу друштвене појаве. На основу тако небулозне конструкције он критикује моје настојање да се социолошки типизира „нормативна чињеница“ као аутохтон, цјеловит друштвени феномен, његова структурална цјеловитост и функционалност. У тој цјеловитости сваки елемент добија своје структурално и функционално мјесто и повезује се са другим елементима на одређени начин истовремено имајући карактер и друштвеног односа и друштвеног процеса. У тој цјелини, тј. у цјелини „нормативне чињенице“ као социолошке научне чињенице, понашања и дјелованмја појединачна, друштвених група, институција, такође, истовремено имају своје структурално и узрочно мјесто и улогу. Она имају своју аутохтоност, али у социолошком разумијевању, тумачењу и објашњењу „нормативне чињенице“ граде цјелину овог друштвеног феномена. Све то Јаковљевић не разумије, па у том „свом блаженом незнању још једном демонстрира за једног редовног универзитетског професора запањујуће низак ниво теоријске културе“, приписујући овим културним дијалогом то неразумијевање мени. Јаковљевић то елементарно социолошко неразумијевање изражава следећим ријечима: „Пошто би се дакле требало радити о општем појму који покрива разна „понашања и деловања“ друштвених група, то овде не може бити по среди једна, јединствена чињеница у смислу неког једнократног конкретног факта“ (107)! Доследан свом примитивизму он мој текст интерпретира на следећи начин: „Стога он на једном месту не трепнувши тврди сасвим супротно претходном, да је **нч** оригиналан „појединачан и несводив случај „ и да обухвата „садржаје којима се уклапа у ток историје појединачних појава (стр. 317)! На тај начин се онда у текстуалној целини овог есеја паралелно провлачи како поимање **нч** као „општег појма“, тако и један неекспликовани прелазак на поимање **нч** у смислу изражавања одређених посебних и сингуларних датости. Наравно да то може водити једино конфузији, какву ће сваки пажљиви читалац овог есеја моћи да осјети“ (107.108). А мој текст гласи: „Нормативна чињеница“ као и свака друштвена појава, има и дијахроничну димензију у два смисла: своју оригиналност - појединачан и несводив случај; садржаје којима се уклапа у ток историје појединачних појава и друштвеног живота уопште“. (317). Јаковљевићу као несоциологу је ово конфузно, али социологу који има у виду социолошко значење времена сигурно није, јер се овдје

успоставља кардинално значајна дистинкција између норме и „нормативне чињенице“.тј. како се имперсонално времена у нормативној структури субјективизује у „нормативној чињеници“.У истом стилу социолошког неразумијевања и намјерног извртања Јаковљевић пише; „Аутор **нч** даље карактерише као „сасвим издвојен ступањ структурисања друштвеног тоталитета“, који као такав представља својеврсну друштвену појаву коју не можемо редуковати на било коју друштвену појаву““ (112). Иза ове констатације коментарише: „Теза о слућеној немогућности спровођења редуковања нормативне чињенице на неке даље чињенице је међутим недовољно објашњено. Јер самом околношћу специфичности и „издвојености“ у односу на остале ступњеве друштвене цјелине, није речено и то, да би био потпуно немогућ покушај објашњења те чињенице њеним свођењем на неке даље чињенице. Штавише, аутор изричитим начином признаје разложивост на такве појаве као што су потребе, интереси и мотиви чији су носиоци одређене друштвене снаге“ (112) Јаковљевић само понавља своје тотално неразумијевање друштвене појаве и нучне чињенице и уз то намјерно фалсификује мој текст, па кад ја говорим о друштвеној појави он, не трепнувши, тврди да говорим о чињеници. И наставља: „Већ сама околност разложивости упућује у правцу могућег редуковања на тачно оне појаве и њихов агрегат, које су утврђене као елементи на које је **нч** разложива“ (112) Чудом неким, признаде Јаковљевић, да ја пишем о разложивости „нормативне чињенице“, али опет исказује своје елементарно неразумијевање „нормативне чињенице“ као социолошке научне чињенице и друштвене појаве. Читав мој рад управо се односи на научну анализу, а то значи разложивост, „нормативне чињенице“ с циљем типизирања „нормативне чињенице“ као друштвене појаве. Али, Јаковљевић као несоциолог то не разумије (и не треба му замјерити на томе, него само због тога што се мијеша у оно што не разумије, поготово кад за то није добио неки нарочити хонорар што за њега представља основни мотив наставничког позива).

Да је ишта од овога Јаковљевићу јасно, не би друштвене чињенице редуковао на „тек уобочајене чињенице од крви и меса, које се тичу конкретних друштвених датости – а не више друштва уопште, норми уопште...итд“ и не би мијешао друштвене чињенице и социолошке научне чињенице (108). Прије него научи дијахроничне димензије „нормативне чињенице“ и на бази тога извођење методолошког приступа и методолошке провјере не може конкурисати за неку социолошку дисциплину, поготово не за социолошки метод!

У свом дубоком социолошком незнању методолошког приступа и методолошке провјере, Јаковљевић истиче као спорну околност што „Поред правних, моралних, религијских и обичајних норми (стр 319) аутор у садржај **нч** убраја „и сва правила која се односе на положај човјека у процесу рада (техничко-технолошка правила, правила организације рада и друга правила“ (стр.323)“ (108). Њему, као несоциологу, прво, није јасно да социологија приликом изучавања „нормативне чињенице“ узима у обзир специфичности

сваке изучаване норме – правне, моралне, религијске, обичајне, диференцирано по саставним дјеловима (пропозиција, диспозиција, санкција, одговорност), друго, да успостављање одређених правила увијек представља друштвени однос и друштвени процес. С тог становишта ће социолог рада, на примјер, изучавати техничко-технолошка правила која битно одређују положај човјека у процесу рада као друштвеном процесу и истовремено друштвени однос који се успоставља између руководиоца и радника, имајући, наравно, све њихове специфичности. Према томе, у мом тексту нигдје није дато: „Поистовећење **нч** с „друштвеним процесом“ (111) како то неодговорно и дрско извће Јаковљевић, а затим исписује своја празна логицирања о чињеници као „заокруженој структури“ и процесу као нечему „што је само једним делом дато, а другим делом представља не датост, већ само извесну тенденцију или пак отвореност за разлоге који у принципу могу ићи у више праваца“ (112). Јаковљевић заиста доследно понавља тотално неразумијевање „нормативне чињенице“ као социолошке научне чињенице на основу које се изучава структурална и динамичка компонента друштвене стварности. Уз доследност у дубоком социолошком неразумијевању, Јаковљевића краси и доследност у приземном обраћању кад пише: „Нејасна је и чак несувисла теза о *претхођењу* нормативне чињенице самим нормама. Јер један велики, по свој прилици уједно и већи и трајнији део понашања људи у вези с нормама збива се управо након што су оне већ биле постављене, те им утолико **нч** не само не претходи, већ долази *битно током или после* њиховог етаблисања, јесте дакле у том смислу нормативно- симултана или пост-нормативна. Према томе, ауторова теза је утолико нетачна и произвољна“ (112). Дрскост критичара Јаковљевића је у томе што и сам понавља ту моју „несувислост“, тврдећи, а „не трепнувши“, да се „један дио понашања људи у вези са нормама збива управо након што су оне већ биле постављене...“, а то значи да им један дио претходи. Чудо, како се великом логичару Јаковљевићу могла десити оваква нелогичност. Што се тиче социолошког неразумијевања да „нормативна чињеница „чак претходи“ нормама ту ништа није чудно, јер је у дупло опширнијој критици него што је сам чланак који критикује, то показао у сваком моменту. Њему наравно не може бити јасно да и неучествовање појединаца, група, слојева, организација у успостављању одређене норме представља значајну социолошку научну чињеницу, тј. елеменат „нормативне чињенице“. Јаковљевићу и не може бити јасно да се понашање појединаца, група, слојева, организација у вези са нормама и промјенама норми не може социолошки цјеловито разумијевати, тумачити и објаснити без чињенице њиховог понашања прије доношења норми.

О чему се може расправљати с „научним“ критичарем који тврди да „не вреди трошити ни речи на додатну небулозу о некаквом „споју егзистенције и есенције друштва и човјека““ (110). Заиста је глупо трошити ријечи са тобош критичарем који не може да разумије потребу у процесу социолошког установљења „нормативне чињенице“ да се морално понашање (његов егзистен-

цијални ниво - постојање) може социолошки идентификовати, разумијевати, тумачити и објаснити само у споју са моралним нормама (његов есенцијални ниво- без којег не може постојати морално понашање, без којег се не може разликовати морално и други типови понашања, јер морално понашање не постоји уколико није у споју са моралним нормама) тј. да се свака друштвена појава мора социолошки разумијевати у пару егзистенције и есенције, при чему се „егзистенција јавља као реализација есенције“ (Хајдегер). Очигледан је недостатак код овог критичара и социологије и морала. Још је чудније кад то обајави социолошки часопис као научну критику!

Јаковљевић, не трепнувши (његов израз), цитира мој текст „она (нч) је везана и за неформалну организацију друштва која настаје на бази самоорганизације“ „а одмах у следећем ставу констатује: „Није дакле могуће, позивати се на такве норме и уједно тврдити, да је **нч** везана (само за неформалну организацију друштва – као што то чини аутор“(111). Критичар Јаковљевић, на само себи својствен ниво дрскости, моју веома социолошки разложну анализу да је „нормативна чињеница“ везана и за неформалну организацију друштва, фалсификује да ја тврдим да је **нч** везана само за неформалну организацију друштва, да би на другом мјесту тврдио : „Најзад, аутор нигдје не региструје, да понашање индивидуа али и друштвених група може бити и разрешено (какв научни дискурс! С. В.) од односа према било каквим од раније фиксираним нормама и спонтано“ (120). Овакав ниво дрскости може постићи само Јаковљевић!

Шта рећи о тврдњи Јаковљевића да друштвене норме немају циља који се жели постићи њиховим установљењем и да је то: „Једна даља несувислост ауторових претенциозних наклапања(каква некултура, какв комуникацијски примитивизам С.В.) у погледу интерпретације норми садржана је у његовој тези, данорма увек садржи и циљ који се жели постићи њеном примјеном“ (115). Заиста овдје не треба коментара, нити са социолошког-научног, нити са становишта културе дијалога! Кома треба објашњавати да сви они који активно учествују, или не учествују, у заснивању, функционисању и промјенама друштвених норми, то чине или не чине са одређеним циљем? Кома треба објашњавати да у установљењу „нормативне чињенице“ то треба имати у виду у методолошком приступу и методолошкој провјери и на томе заснивати каузални и телеолошки ниво социолошког разумијевања, тумачења и објашњења? Мислим да је то јасно и несоциолозима.

Доследан карактеру „научне“ критике и нивоу (не)културног дијалога од прве до задње странице (103-123) Јаковљевић упућује оштру критику редакцији часописа *Социологија* како је могла објавити један тако лош рад, а посебно тврди да је „колегиница Марија (Богдановић) прихватила за објављивање“ (121), а ова „тврдња“ му је као и свака у овој „научној“ критици- Главни и одговорни уредник *Социологије*, но 4/2002 био је Божо Милошевић. Али, Марија Богдановић неће да погази своју професионалну етику и да напише Јаковљевићу позитивну рецензију за његово свакогодишње конкури-

сање за професора Социолошког метода. Ђуро Шушњић је на Филозофском факултету у Никшићу предавао Социологију религије на коју такође, непрестано конкурише Јаковљевић. Међутим, Ђуро Шушњић већ неколико година не предаје Социологију религије, али Јаковљевић и поред тога не добија овај предмет. Слободан Вукићевић „повлачи све konce“ (123) на студијском програму за социологију Филозофског факултета УЦГ, па је и он у болесној фиксацији Јаковљевића препрека. Тако је сасвим јасно да су главна мета ове „научне“ критике Марија Богдановић, Ђуро Шушњић и Слободан Вукићевић, а не научни рад „Социолошко установљење „нормативне чињенице“. Постоји изрека: Ко погоди мету, промашио је све остало. Критичар је у овом случају: промашио и мету и све остало!

На крају, треба се запитати да ли под видом научне критике треба прихватити елементарно примитиван начин дијалога који практикује Јаковљевић, не само у овом случају. Он тврди да Марија Богдановић и Ђуро Шушњић пишу позитивно о мојим радовима само због тога што им ја обезбеђујем хонорарне часове, а добро зна да су о мојим радовима још позитивније писали многи угледни југословенски, не само социолози, него и филозофи, економисти, правници, академици и професори универзитета. Професорка Богдановић и професор Шушњић су годинама умољавани да допринесу укупном развоју социолошког студија на Филозофском факултету у Никшићу, а не само да држе наставу. И не само они него и: Загорка Голубовић, Сретен Вујовић, Младен Лазић, Драгољуб Б Ђорђевић, Гордана Вуксановић, Љубинко Пушић, Мирко Благојевић (вјероватно нијесам све набројио). Зашто Јаковљевић издава само Марију Богдановић и Ђура Шушњића у чију је част „Чигоја штампа“ објавила књигу *Изван игре на путу*, приредио Милан Вукомановић. Поводом ове књиге стоји констатација: „Ђуро Шушњић је свакако, један од наших најумнијих научника, социолог који је деценије посветио научном раду. Осим тога, Шушњић је рећи ће приређивач (а са чим ће се слажити свако ко лично га познаје, или пак само његово дело) *човек особеног интегритета, етоса, научне и људске доследности*“ (Политика), већ смо објаснили.

Треба ли дозволити да се у једном научном социолошком часопису на тако примитиван начин, као што то чини Јаковљевић, девалвира најбоља свјетска пракса размјене кадрова, најпознатијих социолога који доприносе развоју социолошке науке не само наставом, него и израдом концепта студија, наставних планова, програма, литературе, укупним стилем рада, научном и општом културом? Да ли треба дозволити да се у оквиру, тобож, научне критике, износе тотално лажне и ничим доказане оцјене и дисквалификације колега, као што то чини Јаковљевић? Да ли треба дозволити такву некултуру дијалога и уопште комуникације, какву демонстрира Јаковљевић? Да ли на оваквом типу критике, ((не)научном и (не)културном), треба развијати научну критику и културу дијалога и међусобног колегијалног уважавања?

Одговор препустимо социолозима који држе до свог научног и моралног кредибилитета.